

ასე იწყებოდა დიდი საქართველო

1000 წლის წინათ, X საუკუნის ბოლო მეოთხედში საფუძველი ჩაეყარა დიდი ისტორიული მნიშვნელობის მოვლენას-საქართველოს სახელმწიფოებრივი ერთიანობის აღდგენასა და ერთიანი ქართული ფეოდალური სამეფოს-საქართველოს სამეფოს შექმნას. ქართველთა არაერთი თაობის მიზანდასახულ, მუხლჩაუხრელ შრომასა და ხმალჩაუგებ ბრძოლას თავისი შედეგი მოჰყვა--ჩვენი სამშობლოს მრავალათასწლოვანი ისტორიაში ყველაზე დიდი და ყველაზე ძლიერი ქართული სახელმწიფოს აღმშენებლობა დაიწყო.

საქართველოს გაერთიანებული მონარქიისათვის მტკიცე საძირკველის ჩაყრა, მისი სახელმწიფოებრივი ერთიანობის აღმშენებლობის პირველი გადამწყვეტი ეტაპი დაახლოებით 25 წლის მანძილზე 978-1003 წლებში გრძელდებოდა. იგი დაიწყო 978 წელს, როდესაც დას. საქართველოს-„აფხაზთა სამეფოს“ ისტორიულ დედაქალაქ ქუთაისში, გაერთიანებულ საქართველოს პირველ მეფედ ბაგრატ III ბაგრატიონი გამოაცხადეს და დასრულდა 1003 წელს, როცა იმავე ქუთაისში „განგებთა დიდი“ ზემოთ აღნიშნულ ყოველთა ქართველთა ეროვნული ერთიანობის უპირველეს სიმბოლოდ აღიარებული ბაგრატის დიდი საკათედრო გაძრის მშენებლობის დამთავრება.

გაერთიანებულ საქართველოს პირველ მეფედ აღიარებულია ქართველ ბაგრატიონთა დინასტიის სახელოვანი წარმომადგენელი -ბაგრატ III ბაგრატიონი(978-1014წწ). მაგრამ აქვე უნდა ავლინდეთ, რომ ამ უაღრესად დიდ ისტორიულ პროცესში ბაგრატიონ ერთად უდიდესი როლი ითამაშა ორმა პიროვნებამ ეგრის-აფხაზეთის სამეფოს დიდმა ერისთავმა იოანე მარუშის-ძემ და გაოს ქართველთა სამეფოს მეფემ დავით III კურაპალატმა.

იოანე მარუშის-ძემ წამოაყენა ახალგაზრდა ბაგრატ ბაგრატიონის სამეფო სკიპრის ქვეშ საქართველოს გაერთიანების პოლიტიკური გეგმა, რომელშიც აქტიური როლი უნდა ეთამაშა აგრეთვე გაოს მეფე დავით III კურაპალატს. ბაგრატ ბაგრატიონი იყო აფხაზთა სამეფოს მემკვიდრე დედის მხრიდან. მამამისი-გურგენ ბაგრატიონი კლარჯეთის „ქართველთა სამეფოს“ ტახტს ფლობდა. იოანე მარუშის-ძის გეგმის თანახმად გაოს მეფე დავით კურაპალატმა , რომელსაც მემკვიდრე არ ყავდა, ბაგრატ ბაგრატიონი თავის მემკვიდრედ დაასახელა. ამგვარად ბაგრატ ბაგრატიონი თავის გვირგვინის ქვეშ აერთიანებდა ისტორიული საქართველოს გერიგორიის დასავლეთ და სამხრეთ-დასავლეთ ნაწილს.

978 წელს, სამეფო ასაკს მიღწეული ბაგრატ ქუთაისში აღის აფხაზთა სამეფოს ტახტზე და იწყებს აქტიურ პოლიტიკურ მოღვაწეობას. მისი გეგმამომიერი და წინდახედული პოლიტიკის შედეგად საქართველოს გაერთიანების პროცესი შეუქცევად სახეს იღებს. 1008-1010 წლისათვის ბაგრატ III ბაგრატიონი აკონგროლებს შიდა ქართლისა და კახეთ-ჰერეთის გერიგორიას, თბილისის გამოკლებით, რომელიც კვლავ უცხოელთა გამგებლობის ქვეშ რჩებოდა. ერთიანი საქართველოს პირველი მეფის გიულაგურა შემდეგნაირად გამოიყურებოდა: „ მეფე აფხაზთა, ქართველთა, რანთა და კახთა“. 1014 წელს გარდაცვლილი ბაგრატ III მიაბარეს ისტორიული ქართული მხარის-აფხაზეთის მიწას, ბედიის მონასტერს.

ბაგრატ III-ის მემკვიდრეების, გიორგი I-ისა და ბაგრატ IV-ის მეფობის პერიოდში კვლავ გაგრძელდა ქვეყნის გაძლიერება-განვითარებისათვის პოლიტიკური ნაბიჯების გადადგმა, მაგრამ XI საუკუნის შუა ხანებში ახლო აღმოსავლეთისა და სამხრეთ კავკასიაში თურქ-სელჩუკთა გამოჩენამ პროცესები დაამუხლუჭა. 1071 წელს მანასკერტთან ბიზანტიის იმპერიის დამარცხების შემდეგ, საქართველო მარტოდმარტო აღმოჩნდა სელჩუკებთან პირისპირ, რასაც 1080 წელს მოჰყვა „დიდი თურქობის“ დაწყება. მომთაბარე სელჩუკები ადრე გაზაფხულიდან გვიან შემოდგომამდე თავიანთი ოჯახებითა და საქონლით მოდიოდნენ და სახლთებოდნენ საქართველოს გერიგორიაზე. სამეფო ხელისუფლებამ ვერ მოახერხა მათი შეკავება. მეფე გიორგი II იძულებული შეიქნა ხარკი ეკისრა ყოველწლიური, მაგრამ მდგომარეობა უაღრესად მძიმე იყო. თურქ-სელჩუკები კვლავ აგრძელებდნენ ქართული მიწა-წყლის აოხრება-გაპარგახებას. ვითარების გამოსასწორებლად აქტიური და ენერგიული ნაბიჯები იყო გადასადგმელი. სწორედ ამიგომ, სახელმწიფოს სვე-ბედით დაინგერესებულმა პაგრიოტებმა 1089 წელს

აიძულეს საქართველოს მეფე გიორგი II გახტი დაეთმო თავისი ენერგიული და ნიჭიერი მემკვიდრის ღვაწლით IV ბაგრატონისათვის.

სცენა 1.

ჭყონდიდელი იწყებს–პირველთაგან იყო სიგყვა, და სიგყვა იგი იყო ღვთისა თანა, ყოველივე მის მიერ შეიქმნა, და თვინიერ მისა არცა ერთი რა იქმნა, რაოდენი რა იქმნა.

ღალუპის კიდესთანაა მისული სამეფო, მარგოლდენ ღარბაისული თათბირი არას არგებს საქმეს, ბჭობაზე მეტად მოქმედება არის საშურო, აქმდე უფლისწულის გამეფება ნაადრევად მეჩვენებოდა, მაგრამ ღავრწმუნდი ეგაა ერთადერთი გზა ხსნისა.

ლიპარიტი– გიორგი მეფე დაიქანცა და დროა ჭაბუკი უფლისწულის მკლავს მივანდოთ ქვეყნის მართვა.

ეპისკოპოსი ქუთათელი – ჯერაც ყრმაა უფლისწული ჩვენი, ვაითუ გულფიცხოზა გამოაჩნდეს სახელმწიფოს გამგებლობაში. ეგეც უნდა გვახსოვდეს ღიღებულნო სიბერე და სიბრძნე გოლად დადიან მუდამ. თექსმეტი წლის ა რომ ასულიყო გოლგოთაზე მაცხოვარი ჩვენი, ვერც იგი მიღავდა ჯვარს.

ლიპარიტი – ბიზანტიის კეისრებიდან ზოგიერთი თხუთმეტი წლისაც აუყვანიათ გახტმე. რაღა შორს მივდივართ, ღვთის პაპა ბაგრატი ცხრა წლისა გაამეფეს ერისთავებმა.რას ამბობთ, რუსთავს მიმავალი როცა ჭყონდიდელმა უფლისწული ჩაგვაბარა, სწორედ მე და ნინია ბაკურიანმა გამოვიჩინეთ გულფიცხოზა, ჭაბუკმა ღვთისმა კი გამაოცა ომებში გაჭაღარავებული კაცი.

ეპისკოპოსი– არაერთგზის ვხლებივარ ბრძოლის ველზე განსვენებულ ბაგრატ კურაპალატსა და ჩვენს პატრონს, გიორგიდ და მეც გამაკვირვა უფლისწულის გულდინჯობამ რუსთავის ბრძოლაში.

შემოდის მეფე გიორგი. ყველა ღუმს ამ დროს ქუთათელი ჩაილაპარაკებს „ლომს თუნდაც ცალთვალას ვინ შეჰბედავს ელაში ხარო?

რა ხდება ხუცესო ეს იგავი რად დაგჭირვებიაო იკითხავს **მეფე გიორგი**, მაშინ ერთ-ერთი იგყვის „მეფეო ღარბაზმა ვიმსჯელეთ და გახტმედ უფლისწულის დასმის გადაწყვეტილება მივიღეთ, მოხსენების ყველას ერიდება და ამ არაკითაც ამის თქმა გვინდოდაო.

მაშინ გიორგი და რა მეთქმის ჩემო უფლისწულო როგორი ქვეყანა უნდა ჩაგაბარო აოხრებული ქართლი, აღარ დარჩა კაცი სოფელსა შინა. ქალაქები: რუსთავი, ღმანისი, სამშვილდე მგრის ხელშია. თურქებს უკავათ ხორნაბუჯი, აგარანი, გაგაზნი, გაგი და სხვა ციხეები. ქვეყანა მაგერიალურად განადგურებული და მორალურად დაცემულია. მოსახლეობას უმძიმეს გვირგვინად აწევს თურქებისათვის გადასახადი ხარკი. ბევრი ვეცადე და ვეძიე გამოსავალი, მაგრამ მე ვერ მოვახერხე დამეცვა ჩემი ქვეყანა და ხალხი. ერისთავები ისე არიან გათავხლებულები, რომ ანგარიშს არ მიწევენ, ღიად მებრძვიან და ძმათა შორის სისხლისღვრა მაინც რომ ავაცილო ხალხს თავიდან სხვა ვერაფერს ვაკეთებ და მიწების ჩუქებით ვცდილობ ერისთავების გაჩერებას. შენ ძლიერი ხარ ღვთით და ვიცი შეძლებ ქვეყანა გამოიყვანო ამ განსაცდელიდან. მივა ღვთისთან გადაკოცნის მას და ჭყონდიდელს და ცრემლმორეული ღაღოცავს კურთხეულ არ მეფობაი შენი დასასრულამდე ქამთა.

ჭყონდიდელი– განიღვიძე, რად გძინავს უფალო, აღსდევ და ნუ განგვაგდებ ჩვენ სრულად, რად გარე მიაქცევ პირსა შენსა და დაიწყებ გლაზაკობასა ჩვენსა და ჭირსა ჩვენსა, რამეთუ ღამდაბლდა სული ჩვენი და აღეკრა ქვეყანას მუცელი ჩვენი.

შემდეგ მებრუნდება ღვთისმცემს და ეგყვის: „მეიბნ მახვილი წელთა შენთა ძლიერო, მვენიერებითა შენითა და სიკეთითა და გარდაცე და წარემართე და სუფეველ ქვემარტყებისა და სიმართლისათვის. ისარნი შენნი ღესულ არიან, ძლიერო, ერნი შენ ქვეშე დაეცნენ გულითა მგერნი მეუფებისა შენისანი მეფევ, მეფევ აფხაზთა და ქართვეთა, რანთა, კახთა და სომხთა. „

გადიან მონაწილეები და რჩება მხოლოდ დავითი და ჭყონდიდელი.

ჭყონდიდელი – მეფეო დიდი სიფრთხილე გემართებს. მძიმე ღლე უდგას ქვეყანას, მგრები არც ქვეყნის გარეთ გვაკლია და არც ქვეყნის შიგნით, ბოლო არ უჩანს ერისთავთა გულარძნილობას. ამბობენ ლიპარიც ერისთავი, აღსართან კახთა მეფე მახვილს ილესავსო ჩვენს წინააღმდეგ

დავითი – ვიცი ქვეყნის მოღალატეები გიორგისაგან დასაჩუქრებას არიან მიხვეულები, ვერ შეეგუებიან ხელისუფლების გაძლიერებას, მაგრამ უმთავრესია ამ წინააღმდეგობას არ შევუშინდეთ და გჯეროდეს ეშმაკსაც კი მოვეხერხებთ გაწვრთნას.

გადიან დავითი და ჭყონდიდელი და შემოდინ და მაგიდას შემოუსხდებიან რაგი, ლიპარიცი, ძაგან აბულეთის ძე

ლიპარიცი ბოლთას სცემს და ამბობს – ძალიან გამოცვლილია დავითი, კარგა მოზრდილი ურჩხული იმრდება, თითქოს დაბრძენებული მსცოვანი იდგა ჩემს წინ, ყოველ სიგყვას სწონდა წინასწარ, აღრე უსწავლია, რომ ღუმილი ოქროა რჩეული.

რაგი მიმართავს ლიპარიცს – მამა ჩვენ და იმათი შვილები და შვილიშვილები ვართ, ვისაც არაერთგზის შეუძესრავთ ბაგრაგოვანნი. ცხენბურთში ვერ გვაჯობეს მეფემ და მისმა ერისთავებმა, ვერც ომში გაგვიძლებენ ისინი. როცა ჩემს მიერ ნასროლმა ჩოგანმა სისხლი აღინა მარცხენაზე მეფეს, თავი მოვიკატუნე, მივედი და ხელზე ვეამბორე. სისხლი ვიგეძე მისი. მლაშე ყოფილა ბაგრაგოვანთა სისხლი, ახლაც მწყურია იგი. ბაგრაგ კურაპალაგი გაექცა პაპაჩემს ლიპარიცს. მე არ ვყოფილვარ რაგითუ გასაქცევი გზა დაუტოვო მეფეს.

ძაგანი – ღლენიადაგ ომისათვის ფიქრობს დავითი და მაგას თუ ავეყვით ვინდა მოიცლის სანადიროდ და მოსალხენად ჩვენს ქონებაზეც უპყრია თუალი მეფე დავითს, ის რაც გვარიშვილობით მოგვიპოვებია უნდა რომ წაგვართვას. არ გამოადგება მეფეს სასულიერო წოდების უმაღლესი წარმომადგენლების წინააღმდეგ წასვლა, დიდი ძალა გვაქვს და თუ მის წინააღმდეგ გამოვიყენებთ მალე მოვეულებთ ბოლოს მის ხელისუფლებას.

ლიპარიცი – გახსოვთ ერთი ღაგეშილი მართვე მყავდა არწივისა. ჯერ გაგაფრენდით, მერე საქნიერს ვუჩვენებდით, ღაფუწრუწუნებდით, ღაფუწრუწუნებდით, მოვიგყუებდით, ილლიდან ბურცყლს მოვაგლჯადით. ვალურობას ვაცლიდით ამგვარად. დავითი კლდეკარის ციხეში თუ მოვიგყუეთ ბურცყლის გაცლა ჩემზე იყოს. თუ ყივჩაღთა ძალნი მოირთო მეფემ, მერმე გაგვიჭირდება თუნდაც ოთხივეს მისი დაჯახება, ეგ იცოდე რაგი, ამას ვეჩიჩინები კვირიკე მეფესაც ღლენიადაგ ვეყინში, მანამდე უნდა მოვიშოროთ მეფე როგორმე.

რაგი – დავითს მე მოვეულებ ბოლოს, უფლისწული ღემეტრე ავდმყოფია და კანონიერი მემკვიდრეც არავინ დარჩება, გჯეროდეს მამავ, ბაგონო, მეორე ღლესვე გაკურთხებით მცხეთაში. წამოდგება და ლიპარიცს ეტყვის ღლეგრძელი იყოს მეფე და სუფრასთან მყოფნიც წამოდგებიან და ერთხმად იტყვიან ღლეგრძელი იყოს მეფე.

რაგის და სხვა მკამბოხე ღიღებულთა სურვილი არ ასრულდა. ლიპარიცი მეფემ შეიპყრო და 2 წლიანი პატიმრობის შემდეგ ბიზანტიაში გააძევა, ხოლო 1103წ. რაგის უძეოდ გარდაცვალების შემდეგ კი კლდეკარის საერთიანო გააუქმა და სამეფო ღომენად აქცია. უკეთესი ღლე არც ძაგან და მოღოსგოს აბულეთისძეებს ღაადგათ. მეფემ მათ პრივილეგიები და ქონების ღიდი ნაწილი ჩამოართვა, ხოლო მათი გარდაცვალების შემდეგ მათ შთამომავლებს ყველანაირი ქონება და პრივილეგიები ერთმოდათ. ამრიგად მეფემ ამ ორი უძლიერესი ფეოდალის ღამორჩილებით ყველას ღაანახა, რომ მამამისის მსგავსად კი არ ღაჯილდოებით კი არ იმტკიცებდა განმღარ ფეოდალებს, არამედ „წვრთნიდა“ მათ.

იმ ქმედითმა ღონისძიებებმა, რომლებიც დავით ღღმაშენებელმა XI საუკუნის მიწურულს გააგარა, ქვეყანა ღღმავლობის გზით წაიყვანა. საქართველოს მეფე უკვე ღღარ ეპუებოდა თურქ-სელჩუკებს. საქართველოს

სამეფო კარმა ჯვაროსნების მიერ ანტიოქიისა და იერუსალიმის აღებით ლახვარჩაცემული თურქ-სელჩუკების მდგომარეობის აწონ-დაწონვისა და პოლიტიკური შეფასების შემდეგ შესაძლებლად ჩათვალა ხარკის გადახდის შეწყვეტა 1099 წელს.

დიდებულთა დამორჩილების შემდეგ დავითმა მნიშვნელოვანი ყურადღება მიაქცია კახეთ-ჰერეთის შემოერთების საკითხს, რომელიც გიორგი პირველის გამეფებისთანავე ჩამოშორდა ერთიან საქართველოს და ისევ ცალკე პოლიტიკურ ერთეულად იქცა. დავითის მოღვაწეობის პერიოდში კახეთის მეფეები იყვნენ კვირიკე IV და აღსართან II. ცხოვრება მეფეთ მეფისა დავითის დიდი პატივისცემით მოიხსენიებს კვირიკე IV კახთა მეფეს „კაცი მეფობისავე თანა მეფე-ქმნილი ვნებათა ზედა და ჭეშმარიტი ქრისტიანე“. ცხადია, ამგვარი დამოკიდებულების საფუძველი ჰქონდა დავითის ისტორიკოსს. სწორედ კვირიკე IV-ს წაართვა დავითმა 1103 წელს უაღრესად დიდი მნიშვნელობის სგრაგეგიული პუნქტი ზედაზნის ციხე-სიმაგრე.

1104 წელს. კვირიკე IV-ის გახტი მისმა ძმისწულმა აღსართან II-მ დაიკავა. თავისი წინამორბედისაგან სრულიად განსხვავებით, მას მეფობისათვის არავითარი მონაცემი არ ჰქონდა. მემკვიდრის სიტყვებით, იგი ქარაფშუტა, ცუნდრუკი და უმეცრად უსამართლო ყოფილა. ასეთი მმართველის ხელქვეშ მყოფი კახეთის შემოერთება, ცხადია, საქართველოს მეფისათვის აღარავითარ სიძნელეს არ წარმოადგენდა და ბევრი დიდებული მის პოლიტიკას მხარს უჭერდა. 1104 წელს დიდმა აზნაურებმა არიშიანმა, ბარამმა და მათმა ბიძამ (დელის ძმა) ქავთარ ბარამის ძემ შეიპყრეს და საქართველოს მეფეს გადასცეს კახთა მეფე აღსართანი. დავითმა ჰერეთი და კახეთი დაიკავა.

თუმცა ყველა კახეთ ჰერეთის დიდებული როდი ერთგულებდა მეფეს. მათ დასახმარებლად განძის ამირას უხმეს. ბრძოლა 1104წ. ერწუხთან გაიმართა. მემკვიდრე ამბობს, რომ: „3 ცხენი მოუკლეს დავითს და მეოთხეზე ამხედრებულმა სრულყო ომიო.“ კახეთის დიდებულები მორჩილების გუნებაზე დადგნენ. დავითი ღმობიერების გზას დაადგა. როგორც ჩანს, კახელი ფეოდალები მკაცრად არ დასაჯა, პირიქით, „მზეებრ მოჰფინა წყალობა ყოველთა ზედა მკუდართა ქუეყანისათა“. მეფემ ფეოდალებს ციხე-სიმაგრეები ჩამოართვა და შიგ სამეფო რაზმები ჩააყენა. ერწუხის ბრძოლაში გამარჯვების შემდეგ ჰერეთ-კახეთი საბოლოოდ იქნა შემოერთებული, რასაც უდიდესი მნიშვნელობა ჰქონდა საქართველოსათვის, ამ უკანასკნელის ეკონომიკური და სამხედრო ძალების გამრდის თვალსაზრისით.

საქართველოს საბოლოო გაერთიანება ეკლესიის, ამ დიდი ფეოდალური ძალის, მონარქიისადმი დაუქვემდებარებლად წარმოუდგენელი იყო. საქმე კი არსებითად სხვაგვარად გამოიყურებოდა: ეკლესიის ცალკეული დაწესებულებები სამეფო ხელისუფლების წინააღმდეგ გამოსული ერისთავების დაცვასა და შეფარებას კისრულობდნენ. ამით ეკლესია ხაზს უსვამდა თავის პრიორიტეტს სახელმწიფო ხელისუფლების წინაშე, ამასთანავე ეს მეფის ცენტრალურ ხელისუფლებას დაპირისპირებული ფეოდალები მათივე ნათესავეები იყვნენ დიდგვაროვნობის ნიშნით დაწინაურებულნი.

„წმინდანი ეკლესიანი, სახლნი ღმრთისანი, ქუაბ ავაზაკთა ქმნილ იყვნეს; და უღირსთა და უწესოთა მამულობით უფროდს, ვიდრე ღირსებით, დაეპყრნეს უფროდსნი საეპისკოპოსნი, — არა კარით მწყემსებრ შესრულთა, არამედ ავაზაკებრ ერდოთ; და მათნივე მსგავსნი ხუცესნი და ქორეპისკოპოსნი დაედგინნეს, რომელნი, ნაცელად სჯულთა საღმრთოთა პყრობისა, უსჯულოებასა აწურთიდეს მათქუეშეთა; და თვთ სახლით უფლისაჲთ და მღვდელთაგან გამოვიდიოდა უსჯულოებაჲ და ცოდვაჲ“

საქართველოს სამეფოს წინაშე დასახული იყო ამოცანა ცენტრალიზებული სახელმწიფოს კიდევ უფრო გაძლიერებისა და განმტკიცების მიზნით შებრძოლებოდა რეაქციულ სასულიერო არისტოკრაციას. პირველი ქმედითი ნაბიჯი რომელიც საქართველოს ხელისუფლებამ ამ მიმართულებით გადადგა დიდი საეკლესიო კრების მოწვევა იყო, კრებისა რომელიც რუის-ურბნისის საეკლესიო კრების სახელითაა ცნობილი.

კრებამ, რომელსაც უძღვებოდა დავითის აღმზრდელი ერთგული ბერი, გიორგი მწიგნობართუხუცესი, რეფორმის ძირითადი პრინციპი მდგომარეობდა იმაში, რომ დიდი საეკლესიო თანამდებობები, კერძოდ საეპისკოპოსო კათედრები მემკვიდრეობით კი არ უნდა დაეჩემებინათ დიდგვაროვან აზნაურებს,

საეკლესიო წრეებში გავრცელებული სიმონიის შედეგად, არამედ კანდიდატურები ადამიანის ღირსების მიხედვით უნდა შერჩეულიყო.

მრავალდღიანი საეკლესიო კრება, როგორც ჩანს, მწვავე ვითარებაში მიმდინარეობდა, მაგრამ დავითისა და გიორგი მწიგნობართუხუცესის მომხრეებმა მძიმე დებატების შედეგად, როგორც მემკვიდრეობა, გადმოგვცემს,

„...ყოველი ცთომილი განჰმართეს და კეთილწესიერებაჲ სათნოჲ ღმერთისაჲ ყოვლითურთ დაამტკიცეს; უღირსად გამოჩინებულნი განკუეთნეს და გარდამოსთხივნეს საყდართაგან, დაღათუ არა-აღვილ იყო ესე, რამეთუ იყვნეს კაცნი მთავართა და წარჩინებულთა შვილნი, რომელთა უწესოდ დაეპყრნა საყდრები; და მათ წილ ჭეშმარიტნი და სათნონი ღმერთისანი მწყემსნი დაადგინნეს“, რომლის მთავარი დასტურია კრების დადგენილება ე. წ. „ძეგლისწერა“.

შიდა ღონისძიებების გაგარების შემდეგ მეფემ ყურადღება სელჩუკთა წინააღმდეგ ბრძოლაზე გადაიგანა. დავით აღმაშენებელი გეგმაზომიერად აგარებდა ღონისძიებებს ფეოდალური ქვეყნის ცენტრალიზაციისა და სამხედრო ძლიერებისათვის. 1110 წელს გიორგი მწიგნობართუხუცეს-ჰყონდიდელის, მისი დისწულის თევდორეს, აბულეთისა და ივანე ორბელის მოხერხებული მოქმედების შედეგად აღებულ იქნა ქალაქი სამშვილდე („სიმარჯუთ მოიპარეს სამშულდე“). სამშვილდის დაკარგვას სელჩუკებზე დიდი გავლენა მოუხდენია: „ცნეს რაჲ თურქთა აღებაჲ სამშულდისაჲ, უმრავლესნი ციხენი სომხითისანი დაუტევნეს და ღამით მეოგ იქმნნეს“. სელჩუკებისაგან დაცლილი გერიგორია, ბუნებრივია, საქართველოს სამეფოს საპაგრონო ხდებოდა. დავითის ისტორიკოსი აღფრთოვანებით წერს, რომ „ღლითი-ღლე შეემატებოდა სამღვართა სამეფოჲსათა“. 1110 წელსვე იქნა აღებული და შემოერთებული ქალაქი ძერნა.

1115 წელს, როცა დავითი მუხრანს იმყოფებოდა, გიორგი ჰყონდიდელ-მწიგნობართუხუცესმა ქალაქი რუსთავი აიღო. რუსთავის ხელიდან გამოცლამ ახალი პრობლემები შეუქმნა სელჩუკებს — ისინი ვეღარ ბედავენ საზამთრო აღგილებზე დგომას, მით უმეტეს, რომ დავითი მიღწეულით არ კმაყოფილდებოდა, სათანადო დაზვერვის შემდეგ „უგრძნეულად“ ესხმოდა თავს სელჩუკებს და მუსრს ავლებდა.

1117 წელს დავითმა აიღო ციხე-ქალაქი გიში და შეიპყრო ასათ და შოთა გრიგოლისძენი. გიში წუქეთის საერისთაოს ცენტრი . იმავე წელს დავითმა თავისი ძე დემეტრე შირვანს გაგზავნა „სპითა ძლიერთა“ სალაშქროდ. დემეტრემ „ქმნნა ომნი საკვირველნი, რომლითა განკურნა მხილველნი და მსმენელნი“, აიღო ციხე ქალადორი, ურიცხვი გყვე წამოიყვანა და დიდძალი ალაფი წამოიღო.

დიდი მნიშვნელობა ჰქონდა იმავე 1118 წელს დავითის მიერ ციხე-ქალაქ ლორის აღებას. ეს ქალაქი 1065 წლიდან კვირიკიანების დინასტიის მიერ შექმნილი ტაშირ-ძორაკერტის სამეფოს ცენტრს წარმოადგენდა. დავითმა ლორე თავისი მიმდებარე გერიგორიით საქართველოს შემოუერთა და განსაკუთრებული სამხედრო მნიშვნელობის გამო ამირსპასალართა რეზიდენციად აქცია. დავით აღმაშენებელმა იმავე წლის ივლისში ერთ ღლეში აიღო აგარანი. „ცხოვრება მეფეთ-მეფისა დავითისა“ მოგვაცხადებს, რომ იგივე აგარანის აღებას დავითის პაპა ბაგრატმა სამ თვეს მოუხდა.

ამდენი ლაშქრობების შემდეგ ლაშქრის სიმრავლე განსაკუთრებით საჭირო გახდა . რა თქმა უნდა, გამუდმებულმა ბრძოლებმა ქართული ლაშქარი დაღალა და რიცხოვნობიდან შეამცირა. ამასთან, მოპოვებული გამარჯვების განმტკიცების მიზნით, ლაშქრის ერთი ნაწილი „ქალაქთა და ციხეთა შინა მდგომად და დამჭირველად“ იქნა განწესებული.

ამოცანა მნიშვნელოვანი იყო — ლაშქარი ისე უნდა გამრავლებულიყო, რომ ქვეყნის გეალმაგალი ეკონომიკის განვითარება არ შეფერხებულიყო, ე. ი. მაგერიალური დოვლათის მწარმოებელი მასა არ უნდა მოწყვეტილიყო თავისი ძირითადი სამუშაოდან. საქართველოს სამეფო კარმა ლაშქრის გამრავლება არაქართული წარმოშობის მოლაშქრეთა ჩამოსახლების გზით გადაწყვიტა. არჩევანი ყივჩაყებზე შეჩერდა. ისინი 1118-1120წწ ჩამოსახლან დავითმა. სულ 40 000 ოჯახი, რომლისც საქართველოს სამხრეთ სამღვრებათან ჩაასახლა და თითო ოჯახს თითო მეომრის გამოყვანა დაავალა. დავითმა ყივჩაყები რაზმებად („გუარად-გუარად“) დაყო და დაუნიშნა სპასალარნი და მმართველნი, ამასთან, უზრუნველყო

ისინი საჭურველითა და ცხენებით. ყივჩაყები სწრაფად ასიმილირდნენ ქართველებში. უპირველესად, ისინი ქრისტიანდებოდნენ: „უმრავლესნი ქრისტიანე იქმნებოდეს ღლითილდე და სიმრავლე ურიცხჳ შეეძინებოდა ქრისტესა“

სცენა 2

დედისიმელი და მარიამი ზის ხელსაქმით და საუბრობენ

მარიამი - ბედნიერების შესაცნობად როგორ მცირე რამაა საჭირო ერისთავთ ერისთავის ასულო, მაგრამ ჩვენ ხომ ღრობე ვერ ვამჩნევთ ამას, რადგან ბედნიერება ბულბულს გავს და შესაძლოა მას გვერდი ესე ჩაუვართო ვერც კი შევამჩნიოთ. ჩვენს დანახვაზე ის გაიგვრინება და შეუმჩნეველად შორს გაფრინდება, ხოლო უბედურება ეკალივითაა - გვერდს, რომ ჩაუვლით თავად წამოგედებათ.

დედისიმელი - ეგყობა მეც გამიფრინდა ჩემი ბედნიერება.

შემოდის ღავითი. დედისიმელი თავს დახრის სახეს შეიჭმუნის. მარიამი გადის.

ღავითი - როგორც ვხედავ ჩემმა დანახვამ ღიდად არ გაგახარათ ერისთავთ ერისთავის ასულო.

დედისიმელი - რას ამბობთ, როგორ შემიძლია თქვენმა ხილვამ დამამწუხროს და არ გამახაროს, მეფეც ბაგონო.

ღავითი - ვიცი შენამდე ოვიდა ამბავი, რომ ყივჩაღის ქალს ვირთავ. შენ კარგად იცი, რომ ეს სიყვარულით არ ხდება და იცი ჩემი გულის მბრძანებელი ვინც არის, მაგრამ რა ვქნათ, ეს ქვეყნისათვის მნიშვნელოვანი პოლიტიკური გადაწყვეტილებაა და მას ჰაერივით როქის სპა, მგრების წინააღმდეგ საბრძოლველად. გული მიკვდება, როცა ასე მიყურებ, ვიდრემდის უნდა ვიყოთ ასე უმზრახვით მე და შენ? ნუთუ არ გვეყო დაუბრება?

დედისიმელი - მე არასდროს ვყოფილვარ უმზრახად მეფეც ბაგონო, მრავალი ბედნიერი წუთი გამიგარებია თქვენთან ერთად.

ღავითი - მე მეფე ვარ ამჟამად და თითქოს ჩემი სურვილი გარდაუვალი უნდა იყოს, მაგრამ ვერც მეფენი გარდაუვლენ განგების ნებას. შენ იცი სულო, მე ხშირად მინაგრია უბრალო მღაბიო ვიყვე, მარანი მქონდეს ლელვიანში და პაგარა ვენახი, მზვარიან კორდზე შეფენილი, მუშაობდე შენთვის, შენთვის ვიმოგავდე სოფელს, რადგან შენ ხარ ჩემი ვენახი, ნაყოფსავსე და ღვინის ბაღნარი.

დედისიმელი - ჰოი, რა სასტიკია განჩინება ბედის წერისა. მე უკვე მეშინია მეფეო იმისა თუ რა იქნება, მთელი სასახლე იმაზე საუბრობდა, რომ მე თქვენი დედოფალი ვიქნებოდი, მრცხვენია მათ თავლის გაუესწორო.

ღავითი - ზოგ ვინმესავით შენც ხომ არ გგონია, თითქოს მე ისეთი გულმხეცი ვიყვე, მიხაროდეს შენი ღაგანჯვა. არც ისაა მართალი, თითქოს მეფენი ყოვლიშემძლენი იყვნენ და მათ შეეძლოთ ყოველწუთში ისეთი, რამ მოიმოქმედონ რასაც კაიკაცობა და გულჩვილობა უკარნახებთ მათ. ამ ქვეყნად ყოვლისშემძლე, მხოლოდ უფალია ერთი.

დედისიმელი - კარგად ვიცი, რომ მეფეებს უფრო ღიდი მისია აკისრიათ ამ ქვეყანად ვიდრე მისი პირადი გრძნობების დაცვაა, ჯერ კიდევ ჩვენ წინაპრებს უთქვამთ: „მეფე ხარ და ხამს; მეფე ხარ და გვევალება; მეფე ხარ და გვევალება“. მხოლოდ ერთ რამეს ვითხოვ: „უფალო ძალითა შენითა იხარებდეს მეფე და მაცხოვრებთა შენითა იშვებდეს ფრიად“.

დედისიმელი გადის ოთახიდან. მარიამი ამბობს:

მარიამი - საოცარია როგორ გაუჩნდა იმ ისკარიოტელს ლიპარიგ ამირასა და იმ გველისთავ კაგაის, ასეთი ანგელოზი. ვინ ჩაწვდება განგების ზრახვებს ან ვინ გაიგებს, რად ამოდის ნეხვიანი მიწიდან ზამბახი, და რათი ისხამს ასეთ მშვენიერ ყვავილს ასკილი.

მარიამი და ღავითი გადიან

დავითს ჯარის სიმრავლემ საშუალება მისცა არერთგზის და მოულოდნელად დასხმოდა თავზე სელჩუკებს და დაემარცხებინა ისინი. გაუთავებელმა მარცხმა მაჰმადიანები ძალიან გაამწარა. ისინი კარგად ხელავენ, რომ მათ ბატონობას მალე თბილისშიც მოეღებოდა ბოლო და გადაწყვიტეს ერთიანი ძალით კვლავ შეეგიათ საქართველოსათვის. მაჰმადიანებმა უმარმამარ კოალიციურ ლაშქარს მოუყარეს თავი, რომლის რაოდენობაც 300 000-ს აღემატებოდა, რომელსაც სარდლობდა ნეჯმ ად დინ ილ ლაზი. დავით აღმაშენებლის სამხედრო ძალის რაოდენობა, სომეხი ისტორიკოსის, მათეოს ურჰაეცის ცნობით, შეადგენდა 40 000 ქართველს, 15 000 ყივჩაყს, 500 ოსსა და 100 ფრანგ (ევროპელ) ჯვაროსანს. დავითმა აქ გამოაგვლინა დიდი მხედართმთავრული და სტრატეგიული ნიჭი. მან მარჯველ შემოიგყუა მოწინააღმდეგის უმარმამარი არმია დიდგორის ვიწრო ხეობაში, სადაც მგერს თავისი რიცხოვრები უპირატესობის გამოყენება აღარ შეეძლოდავითმა ბრძოლის წინ ხერხს მიმართა. ლაშქარს 200 მეომემარი გამოეყო. მგერს ისინი მოღალატეები ეგონათ და შეუშვეს თავიანთ განლაგებაში, მათ კი ხმლები იმიშველეს და ამით დიდი არეუ ღარევა შეიგანეს ლაშქარში. ეს იყო მეფის ჩანაფიქრი. ამასობაში დავითი და უფლისწული დემეტრე ფლანგებიდან ეკვეთნენ მგერს. მაჰმადიანთა ლაშქარი სასტიკად დამარცხდა. გაქცეულ მგერს ქართველებმა დიდ მანძილზე სდიეს. მგრის მხოლოდ მცირე ნაწილმა გააღწია სამშვიდობოს. თვით ილღაზი, ჯარის სარდალი, ძლივს გადაურჩა ბრძოლის ველზე სიკვდილს და თავში მძიმედ დაჭრილი გაბრუნდა უკან.

ამ გამარჯვებამ დიდი გამოხმაურება ჰპოვა მახლობელ აღმოსავლეთსა და ევროპაში. ამ ბრძოლის შესახებ წერდნენ ევროპელი, სომეხი თუ არაბი ისტორიკოსები. ჯვაროსნები დავითს როგორც მოკავშირეს ისე უყურებდნენ და მისგან დახმარებასაც კი ელოდნენ.

დიდგორში ქართველთა გამართვებამ შესაძლებელი გახადა თბილისისთვის ბრძოლა. 1122წ. მეფემ ბრძოლით აიღო ქალაქი „ოთხას წელს ქონებული სპარსთა“ და საგახგო ქალაქი ქუთაისიდან თბილისში გადაიგანა. ხოლო მომდევნო 1123წ. კი მეფემ აიღო დმანისი, რითაც ფაქტობრივად დასრულდა ქართული მიწა წყლის გაერთიანება. მაგრამ მეფე მშვიდა ვერ იქნებოდა სანამ ჩვენს სამღვრებთან სელჩუკები იყვნენ. მით უმეტეს, რომ თავად ანისის მოსახლეობის თხოვნა იყო, რომ მეფე მათ დახმარებოდა. მანაც არ დააყოვნა და 1123წ. აიღო ანისი და შირვანიც. ეს გერიგორიები საქართველოს სამეფოს შემოუერთა. ამიერიდან დავითი იწოდებოდა: „მეფე აფხაზთა, ქართველთა, რანთა, კახთა, სომეხთა, შირვანშა და შაჰანშა.

სცენა 3

დავითისა და ნიანის სცენა. დავითი ზის მოხრილი და დაღლილი

ნიანია– მეფე ბატონო ვხედავ როგორ დაგაოსად ომებმა და შრომამ, მაგრამ მე უკვე აღარ ვიცი რად ვცხოვრობ ამ ქვეყნად. ჩემი თანებილა სპასალარები ჩემზე გონიერნი აღმოჩნდნენ ცოლიცა ჰყავთ და შვილებიც. მეკი ისე დავრჩი როგორცმარგო ხე მოგიგვლებულ გრამალზე. გულახდილად მოგახსენო თუ მშვიდობა კიდეც დიდხანს გაგრძელდა, მე სანატრელი გამიხდება სიკვდილი. როცა სასახლის კარს მალემსრბოლელი მოადგება, აგრე მგონია მგერთა დალაშქერის ამბავს მოიგანს მეთქი. მე მრცხვენია კიდევაც ამის უწყების, მაგრამ არ შემიძლია გულახდილი არ ვიყო შენს წინაშე მეფე ბატონო.

დავითი მხარზე დაადებს ხელს– ნუ ჭმუნავ ნიანია, ეგეც იცოდე უფრო დიდი ომები მოგველის, ჯავარდენები კვლავაც დაგვეჭირდება, რაც უმთავრესია ბოლოს ყველა ჩვენგანს მოელის უკანასკნელი ომი, სადაც როგორც მეფე, ისე მისი ყმა იძულებულია მარგოხელად იომონ.

ნიანია– ჩვენ მამაკაცები ბედნიერები ვართ, ზოგჯერ ისეთ უბედურებას, როგორიც ომია ბედნიერებასაც გამოვძალავთ ხოლმე. მომეწყინა მეფეო უომრად.

დავითი გაიღიმებს და ეგყვის- ყოველ ვაჟკაცს მუდამ თან ახლავს ერთი მოუცილებელი მეაბჯრე, რომელიც მარადქამს ლანდივით ტანა სდევს მას. ეგ მოუცილებელი მეაბჯრე გახლავს სიკვდილი, ხან ინდოელ ფაკირსავით ცეკვავს მოპირულ ხმლებზე, ხანაც ჯიქურ მიმჭროლავ ისრების წვეტებზე მოფრინდება. არავინ იცის, თუ მისი შუბი როდის შეანგრევს უმამაცესი რაინდის ბეჭთარს და როდის უწევს გულამდე.

ნიანია- ჩინებულად ბრზანე მეფეე ბაგონო, მართლაცდა მოუცილებელი ჩვენი მეაბჯრეა სიკვდილი და მთავარზე უმთავრესია არ შევკრთეთ მის ლოდინში

დავითი- ერთი ბრძოლის ველზე შემხვდებოდეს სიკვდილი მარწყუს გადავაცვამდი თავზე და მოგვუდავდი უცილოდ ნიანია.

ნიანია- ბევრ ბრძოლაში მოგიგუდავთ სიკვდილი და გამარჯვება გიგემიათ მეფეე ბაგონი, თქვენი დამსახურებაა დღეს ქვეყანამ შვებით რომ ამოისუნთქა, მოსახლეობა მგერთან ბრძოლის ნაცვლად ვენახებში მუშაობს და ყურძნით დატვირთულ ჩოციალა ურმებს დაატრიალებენ. ყველგან მხიარული სიმღერა ისმის, კლდეებში შეფენილ სოფლებში მამლის ყივილი რომ მოხშირდა . წლების წინ კი თურქების შიშით ხალხი გვირაბებში იყო გახიზნული.

დავითი- გეტხმები ნიანია, ხალხმა ამოისუნთქა, მაგრამ არ ვიცი ოდესმე მოისპობა საშიშროება? მოგჯერა ლომების დრვინვა ან ავაზების ღნავილი გამაღვიძებს ღამით და არ მჯერა ხვალ-ზეგ ისევ ომებში არ მოგვიწევს წასვლა. რამდენი სისხლი და ჯაფა წაიღეს ამ წლებმა. რამდენი შესანიშნავი ვაჟკაცის სიცოცხლე შეეწირა ქვეყნის გაერთიანებისათვის ბრძოლას.

ნიანია- იცით მეფეო ძნელია უმტეროდ ცხოვრება, მართალი უთქვამს ბრძენ კაცს არ ვარგა კაცი უმტეროდო

დავითი- ჰო მაგრამ მასვე უთქვამს არც მტერმორეული ვარგაო. და თავს ჩაღუნავს

ამ დროს შემოდის დემეტრე მეფის წინ დაიჩოქებს და მარჯვენა ხელზე ემთხვევა

დავითი თავზე დაადებს შვილს ხელს და ამბობს- ეპაი რა წულილთა ამოფშვინვათაი წარმოდგეს

და ღიღებაი დაშრგდეს, შენობანი უქმ იქმნენ, ყვავილობაი დატყნეს, სხვამან მიიღოს სკიპტრაი, სხვასა შეუდგნენ სპანი, მაშინ შემეწყალე მსაჯულო ჩემო.

დემეტრე, შვილო, ჩემო ვგრძნობ მალე მომიწევ უკანასკნელი ბრძოლა სიკვდილთან. გიტოვებ ქვეყანას სელჩუკიანთა ხელიდან წაგლეჯილს, გაერთიანებულსა და მშვიდობა დამყარებულს ნიკოფსიიდან ღარუბანდამდის და გულგულადან ანისამდის. კარგად იცი რომ სელჩუკებს ხელი ავაღებინე სომხითისა და სომხეთის დალაშქვრამეც. უმტკიცესი ციხენი შევაკეთე ,გზანი, ქსენონი და ხანაგანი ავაგე, მრავალი ხიდი გასდევს მდინარეთა სასტიკთა ზედა. გაწბილებული დაფტოვე ხრისტოდულე და სხვა განპატივებული ეპისკოპოზნი და მღვდელმთავარნი, რომელნიც ჩიოდნენ დავით მეფემ სამეფოს საჭურჭველნი ყიფჩალებსა და ცხენებს შეაღიაო.

კარგად უწყი ჩემო ძეო ქვეყნისათვის რამდენად მნიშვნელოვანია რწმენა, ამიგომ ეკლესიებისა და მონასტრების აშენება, შეკეთება დავიწყე და ავაგებინე სინას მთაზე მონასტერი, სადაც ღმერთი იხილეს მოსემ და ელიამ. გელათის მშენებლობაც უკვე დასასრულს უახლოვდება და მჯერა გელათი გახდება „არმატებული ყოველთა წინანდელთა ქმნულთა, გელათის აკადემია უნდა გახდეს შვილო ადგილი სადაც ახალი თაობა გაიმრდება. ჩემ შთამომავლებს შესაძლებლობა გაქვთ თბილისი სასახლეში ხანგრძლივად ღარჩეთ, რადგან უკვე ის მტრებისგან გათავისუფლებულია. ჩემო ძეო იყავი შემწყნარებელი და კეთილი დამოკიდებულება შეინარჩუნე თბილისი მუსლიმანი სარწმუნოებისა და მეცნიერების მიმართ ისევე როგორც მე მოვიქციე. მომავალი მეფე ხარ და არ დაივიწყო ჩვენი გმირები, რომლებმაც მგერთან უთანასწორო ბრძოლაში გამარჯვებები მოგვაგანინა, არ დაივიწყო ღიღგორი მაგალითი იმისა თუ როგორ შეძლია მოახდინოს სასწაული და შეუძლებელი შეძლოს ერთიან ქართულ სულს.

შემდეგ მიუბრუნდება ნიანიასა და დემეტრეს და ეგყვის ახლა უკვე ძილის ეპაია და დამგოვითო. ნიანია ჩაილაპარაკებს გასვლამდე უფალო ღმერთო მიუტევენ დავითს ბრალნი მისნი და ცდომილებისანი.

გადიან ორივე და ამ დროს ხედავს ხილვას ღავითი ღელისიშედი შემოდის ოთახში. ღავითი წამოდგომას დააპირებს, მაგრამ წაბარბაცდება. ღელისიშედი მუხლს მოიყრის მეფის წინაშე და ცრემლიანი თვალებით შეხედავს. **ღავითი**– როგორ დიდხანს გეძებდი როცა ნაჭარმაგევის ციხიდან გაიპარე და გაუჩინარდი. ყველგან გეძებდი არზრუმსა, ბაღდადსა და პალესტინაში. მაპატიე, რომ ვერ შევძელი შენს გვერდით ყოფნა, ქვეყანა მძიმე მდგომარეობაში იყო, ბრძოლებით დასუსტებულ ქართველ ლაშქარს ძალიან უჭირდა შინაურ თუ გარეშე მტრებთან ბრძოლა, ამიტომაც მივიღე ყივჩაღების ჩამოსახლების გადაწყვეტილება და კავშირი რომ გამემდლიერებინა ჩვენსა და ყივჩაღებს შორის იძულებული ვიყავი ყივჩაყთა მთავრის ათრაქა შარაღანის ძის ასული შემერთო ცოლად. ვიცი დიდი ტკივილი მოგაყენე. მაპატიე დაო, შენი და ჩემი სიცოცხლე საქართველოს რომ შევწირე ტარიგად.

და დაღლილი გააგრძელებს:

„უფალო ნუ გულისწყრომითა შენითა მამრიდე მე

ნუცა რისხვითა შენითა მასწავლი მე,

მიწყალე მე უფალო, რამეთუ უძლური ვარ

განმკურნე მე უფალო რამეთუ შემიდრწუნდეს ძვალნი ჩემნი.“